

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.6.11>

PODSTAWOWE OZNAKI CHARYZMY I GENIUSZU OSOBY: ANALIZA KOMPARATYSTYCZNA OPARTA NA METAANTROPOLOGII CHARYZMY

Vselena Krylova (Vselena Svitla)

kandydat nauk filozoficznych, doktorant

Ukraiński Uniwersytet Państwowy im. Mychajło Drahomanowa (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0001-6675-3433

VselenaINC@gmail.com

Adnotacja. W artykule, z punktu widzenia metodologii metaantropologii charyzmy, systematycznie rozumiane są istotne przejawy charyzmy i geniuszu człowieka oraz analizowany jest charakter ich wzajemnego oddziaływania.

Słowa kluczowe: charyzma, człowiek, geniusz, osobowość, metaantropologia, metaantropologia charyzmy.

ESSENTIAL SIGNS OF A MAN'S CHARISMA AND GENIUS: COMPARATIVE ANALYSIS BASED ON THE METAANTHROPOLOGY OF CHARISMA

Vselena Krylova (Vselena Svitla)

Candidate of Philosophical Sciences, Doctoral Student

Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov

(Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0001-6675-3433

VselenaINC@gmail.com

Abstract. In the article, from the standpoint of the metaanthropology of charisma methodology, the essential signs of a man's charisma and genius are systematically understood and the nature of their interaction is analyzed.

Key words: charisma, man, genius, personality, metaanthropology, metaanthropology of charisma.

СУТНІСНІ ОЗНАКИ ХАРИЗМИ І ГЕНІАЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ: КОМПАРАТИВІСТСЬКИЙ АНАЛІЗ НА ОСНОВІ МЕТААНТРОПОЛОГІЇ ХАРИЗМИ

Вселена Крилова (Вселена Світла)

кандидат філософських наук, докторант

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-6675-3433

VselenaINC@gmail.com

Анотація. У статті з позицій методології метаантропології харизми системно осмислюються сутнісні ознаки харизми і геніальності людини та здійснюється аналіз характеру їх взаємодії.

Ключові слова: харизма, людина, геніальність, особистість, метаантропологія, метаантропологія харизми.

Вступ. Великі люди в усі часи демонструють новаторство й ініціюють світоглядні зміни. Харизматики ведуть за собою, вдихаючи у послідовників внутрішню силу, віру та актуалізуючи у них здатність до життєвих перетворень. Генії дивують оточуючих власним новаторством, спонукаючи заперечити його або ж навпаки прийняти з надією на краще. Своїм прикладом та мужністю, і ті, й інші творять історію, підхоплюючи дух свого часу й трансформуючи мислення людей. Харизма або геніальність великих людей змінюють існуючі правила і життєві погляди, нівелюючи так звані «застійні процеси» у соціумі та навіть світі.

Мета і завдання статті. Метою даної статті виступає системне дослідження унікальних сутнісних ознак, якими характеризуються харизма і геніальність як головні аспекти впливовості і величчя особистості. Це зумовлює такі завдання дослідження як: здійснення компаративістського аналізу характеру взаємодії генія та харизматика із самим собою та соціумом, осягнення особливостей реалізації людиною харизми та геніальності у буденному, граничному і метакричному екзистенціальних вимірах буття, прояснення специфіки проявів харизми і геніальності людини в залежності від типу світогляду, яким вона володіє.

Матеріал і методи досліджень. Концептуальне дослідження феномену харизми у соціумі здійснювали М. Вебер, Е. Трельч, Д. Еммет, Р. Зом. Харизму у контексті політичного лідерства аналізують Ж. Блондель, Р. Глассман, К. Льовенштейн, У. Сватос, К. Фрідріх, А. Уілнер, А. Швейцер.

Аспекти феномену харизми й харизматичної комунікації у своїх дослідженнях осмислюють Т. Алессандра, Дж. Антонакіс, Р. Даліо, В. ван Едвардс, Ніколаус Б. Енкельман, О. Ф. Кабейн, П. Кінг, Дж. Н. Ландрам, Г. Маршал, Дж. С. Най, Й. Менге, Р. Ріджіо, Ч. Хуперт. Специфіку харизми у політиці, релігії та масмедіа аналізує Д. Абербах.

Феномен геніальності як духовної риси особистості, що відрізняє її спосіб мислення і світосприйняття осягається у роботах таких дослідників як О. Вейнінгер, К. Ясперс, А. Шопенгауер, Н. Хамітов. Геніальність як результат особистісного прориву й виходу за свої межі аналізують А. Адлер, Ч. Ломброзо, М. Нордау, З. Фройд, Р. Ділтс та ін. Спадковий фактор геніальності досліджує Ф. Гальтон.

Умови і можливості практичного набуття геніальності аналізують Д. Адам, Д. Браун, Дж. Ландрам, К. Райт, Д. Рудан.

Методологічно плідним для нашого дослідження виступає підхід метаантропології, – вчення про буденний, граничний і метаграничний екзистенціальний виміри буття людини та підхід метаантропології харизми, що розвивається автором даної статті на його основі. Осмислюється екзистенціально-тілесна, екзистенціально-особистісна екзистенціально-комунікативна харизма людини, що виражається у зазначених вимірах буття і має значні сутнісні відмінності в залежності від типу світогляду (буденного, особистісного філософського), яким скеровується людина у акті самовираження.

Значущими виступають ідеї О. Вейнінгера про геніальність як духовну велич людини, що проявляється у її багатогранності, а також про генія як індивідуальність, яка глибиною власного розуміння «вміщає духовну сутність усіх людей» (Weininger, 1906). Плідною виступає концепція екстравертного та інтровертного типів свідомості людини К. Юнга, що дозволяє дослідити характер взаємодії харизматика та генія з соціумом.

Результати та їх обговорення. Генії усіх народів володіють особливою духовною та інтелектуально-творчою силою, харизматики – впливовістю та переконливістю комунікації, що дає і тим, й іншим ключі до значних світоглядних і соціальних перетворень. Світоглядний переворот широкого загалу за ініціативою великих людей відбувається або через знецінення ними старого способу мислення і життя, або через мудру взаємодію із ним. Здебільшого це перше. Але одночасно відомі генії-новатори тим чи іншим чином являють собою субстрат знань їхніх попередників, а деякі з них мають достатньо харизми і оригінальності для того, щоб бути почутими своїми сучасниками. Прикладом таких людей можуть стати Нікола Тесла, Леонардо Да Вінчі, Олександр Македонський, Наполеон Бонапарт, Сократ, Рене Декарт, Конфуцій, Іммануїл Кант та ін.

Чи можна сказати, що харизма і геніальність – головні аспекти впливовості і величчя особистості? Варто відповісти на це запитання схвально, адже як харизма, так і геніальність мають унікальні сутнісні ознаки, за якими ми визнаємо їх наявність у людині. Пропонуємо осягнути ці ознаки.

У координатах підходу метаантропології харизми автор даної статті визначає харизму як екзистенціальний шарм людини, що виникає на основі її духовно-душевної та тілесної цілісності (Крилова (Світла), 2022: 132). Варто уточнити, що харизма людини може бути переважно вираженою на рівні тіла (екзистенціально-тілесна харизма), на рівні особистості (екзистенціально-особистісна харизма) та на рівні комунікації (Крилова (Світла), 2022: 133–134). Останній тип харизми поєднує тілесні, особистісні та комунікативні вияви людини у цілісність й виражається у органічності її самовираження у світі (Крилова (Світла), 2022: 135).

У розумінні М. Вебера харизма є дар вищих сил, що дає людині силу і владу, впливовість і визнання (Weber, 2009: 279). На нашу ж думку, харизма є *виявом* особистості, результатом її розвитку, розкриття таланту і творчості, досягненням внутрішньої зрілості та цілісності, а також магнетичності і енергійності, які виникають у неї за цих умов. Неможливо ігнорувати той факт, що деякі люди дійсно народжуються із певними задатками поведінки і зовнішності, які дозволяють їм досягати популярності у соціумі, проте це зовсім не означає відсутність можливості інших людей набути потрібних їм особистісних якостей, щоб пробудити, розкрити і реалізувати свій екзистенціальний шарм.

М. Вебер осмислює традиціоналізацію або рутинізацію харизми як результат набуття нею масового визнання й стабільності (Weber, 2009: 290). Автор підкреслює, що «легітимність...носія харизми у цьому випадку пов'язана із правилами, по відношенню до яких і виникає традиція (традиціоналізація)...Виходить що особистісний характер харизми зникає» (Weber, 2009: 284). Чи дійсно це так? З одного боку, можна погодитися із автором, адже харизма лідера із часом ніби розчинюється, знаходячи продовження у його послідовниках, особливо у випадку, коли вони об'єднуються у харизматичну соціальну групу й виводять свій вплив за межі цієї групи. З іншого боку, дух лідера традиції, той початковий харизматичний, актуалізуючий імпульс, що відходить від нього, суб'єктивність його світобачення й унікальність особистісного становлення завжди залишається вписаними у саму структуру, основу започаткованої традиції, у її настрій і спрямування, закарбовуючись у часі, а іноді й у вічності.

Геніальність людини трактується А. Шопенгауером як пізнання, що є звільненням від служіння власній волі (Schopenhauer, 1966: 325) та виражається у об'єктивності споглядання світу (Schopenhauer, 1966: 241). «Геніальність – це здатність перебувати в чистому спогляданні...тобто зовсім випускати з поля зору свої інтереси, свої бажання і цілі, повністю відмовлятися тимчасово від своєї особистості, залишаючись тільки чистим суб'єктом, що пізнає» (Schopenhauer, 1966: 309), – відзначає автор. Тому, на думку автора, геніальність виступає тією «здатністю духа», що може «творити істинні твори мистецтва» (Schopenhauer, 1966: 316).

Варто відзначити, що геній, як і харизматик – це завжди особистісно пробуджена людина, яка долає свої межі та заявляє про себе світові у завершених результатах власної діяльності або під час прямої комунікації з оточуючими. У деяких випадках відбувається поєднання першого і другого. Час, у який живе людина, її

оточення, соціальний клас, освіта та навіть стать – це ті чинники формування особистості, які виключають повну об'єктивність пізнання світу і творчості, більше того, сам творчий акт, як результат цього пізнання, набуває суб'єктивності тим більше, чим автор *переживає та усвідомлює* його як свою власну духовну місію заради блага світу.

К. Юнг відзначає, що «Світ існує не лише сам по собі, але і так, як він постає переді мною... у нас навіть зовсім немає критеріїв, які допомогли б нам судити про таке життя, яке було б неасимільованим для суб'єкта... Переоцінюючи здатність до об'єктивного пізнання, ми визначаємо витіснення суб'єктивного фактору, і навіть пряме значення суб'єкта як такого... Немає для нас і світу, якщо хтось не говорить: «Я пізнаю», тим самим уже висловлюючи суб'єктивну обмеженість будь-якого пізнання» (Jung, 1921: 249). Розвиваючи думку автора, варто відзначити, що суб'єктивність проявляється у світоглядній і творчій позиції особистості, яка не є тотожною індивідуальності, хоча друга теж характеризується суб'єктивністю. «Індивідуальність є те особливе, що відрізняє індивіда від інших індивідів даного класу, а також від будь-якого іншого індивіду» (Хамітов, Крилова, 2022: 92), – відзначає Н. Хамітов, наголошуючи на тому, що на відміну від індивідуальності, яка проявляється у будь-якій характеристиці людини, «особистість є результатом передусім морального зусилля, що породжує духовну й душевну неповторність» (Хамітов, Крилова, 2022: 134). Якщо досягнути цю відмінність у контексті сутнісного аналізу харизми, можна сказати, що індивідуальність змушує оточуючих звернути на харизматика увагу, особистість – запам'ятати його, а геніальність – захоплюватися ним.

На перший погляд може здатися, що для харизми достатньо і яскраво вираженої індивідуальності, геній же – це завжди особистість з великої літери. Проте це не зовсім так. У контексті підходу метаантропології харизми, варто відзначити, що індивідуальність проявляється саме через екзистенціально-тілесну харизму, адже у людини спостерігається парадоксальне свідоме або несвідоме устремління виділитися серед оточуючих, при цьому перебуваючи із ними у тісному зв'язку. Таке виокремлення відбувається за рахунок підкреслення людиною власних природних індивідуальних достоїнств за відсутності особистісної пробудженості. Екзистенціально-особистісна харизма людини виявляє унікальність внутрішнього світу людини, її волю до самопізнання, самоперетворення та перетворення світу, проте їй не вистачає цілісності. Екзистенціально-комунікативна харизма демонструє справжній шарм цілісної особистості, а не її окремих аспектів. Такий екзистенціальний шарм особистості здатен не лише геніально, а й делікатно перетворювати власне життя і життя послідовників силою творчості, глибиною почуттів, оригінальністю мислення та проникливістю комунікації.

До речі, саме у інтелектуальному характері людини, що спрямовує творчість та її оригінальному світогляді, який «передбачає вже неабияку індивідуальність» (Schopenhauer, 1966: 91), на думку А. Шопенгауера, полягає сутність генія. Відштовхуючись від сказаного, варто відзначити, що оригінальність, індивідуальність та інтелектуальність – ознаки пробудженої особистості та харизми людини, проте індивідуальність не завжди передбачає інтелектуальність. Геніальність – це вияв унікальної свідомості особистості, що гармонійно поєднує пильність пізнання із активно-творчим, об'ємним і цілісним способом мислення.

На думку О. Вейнінгера «геніальна свідомість... має найсильнішу яскравість і найбільш виразну ясність» (Weininger, 1906). Автор переконаний, що геніальність більшою мірою виступає духовною сприйнятливістю до відмінностей усіх людей і речей (Weininger, 1906). О. Вейнінгер відзначає, що геній – це та людина, яка володіє розумінням усього, при чому «його розуміння має особливу глибину вже тому, що він може кожен предмет порівняти з найрізноманітнішими речами і провести між ними відповідну відмінність» (Weininger, 1906).

Ч. Ломброзо доводить спільність проявів геніальності та божевілья, які проявляються у схожому стані здоров'я людини, під впливом оточуючого середовища і певних фізіологічних особливостей, даних від народження. До них автор відносить «схильність до судомних скорочень м'язів», що відрізняється різкими, «хореїчними» рухами тіла... (Lombroso, 1891), «постійне переповнення мозку кров'ю (гіперемія), сильний жар у голові та охолодження кінцівок, схильність до гострих хвороб мозку й слабка чутливість до голоду та холоду» (Lombroso, 1891). Автор пояснює виникнення відкриттів та ідей геніїв їх надзвичайною чутливістю, уявою та значними підсвідомими імпульсами, які скеровують їх творчість, позбавляючи можливості супротиву. «Ті з геніальних людей, які спостерігали за собою, кажуть, що під впливом натхнення вони відчувають якийсь невимовно-приємний гарячковий стан, під час якого думки мимоволі народжуються в їхньому розумі і бризкають самі собою, наче іскри з палаючої сажки» (Lombroso, 1891).

Ч. Ломброзо аналізує і феномен так званих «пошкоджених геніїв» або «геніальних безумців» (Lombroso, 1891), багато з яких «мали надзвичайно великий череп... неправильної форми; крім того, у них, як і у божевільних, розтин часто виявляв серйозні ушкодження нервових центрів» (Lombroso, 1891).

Дослідник акцентує увагу і на схожості соціально-психологічних проявів геніальних людей і божевільних, які проявлялись у самотності, чуттєвій холодності, байдужості до виконання сімейних і соціальних ролей. «Мікеланджело постійно стверджував, що його мистецтво замінює йому дружину. Гете, Гейне, Байрон, Челліні, Наполеон, Ньютон хоч і не говорили цього, але своїми вчинками доводили ще щось гірше» (Lombroso, 1891).

Проте, при всій практичній цінності і значній переконливості власних доводів, Ч. Ломброзо, визнає, що не може віднести абсолютно всіх геніїв до божевільних однаків. Він захоплено підкреслює такі головні риси геніальної людини «зі здоровим черепом» як сила розуму, усидливість, старанність, твердість характеру, увага, акуратність, пам'ять (Lombroso, 1891). «Спіноза, Бекон, Галілей, Данте, Вольтер... в жодному

з них любов до істини та краси не заглушила любові до сім'ї та батьківщини. Вони ніколи не зраджували своїх переконань і не робилися ренегатами... Скільки наполегливості, енергії, такту виявляли вони при виконанні задуманих ними задумів та якою помірністю, яким цілісним характером відрізнялися у своєму житті!», – відзначає автор (Lombroso, 1891).

Розрізняючи геніальність і талант, Н. Хамітов наголошує на схожості саме таланту с божевільням, що мають певну обмеженість у часі та просторі (Хамітов, 2022: 188–189). Автор відзначає, що: «І божевільна, і талановита людина замкнені у достатньо вузькому колі спеціалістів. І божевільний, і талант зупинилися на порозі геніальності – перший не зміг набути достатньої адекватності, другий – достатньо заглибитися у власну аутентичність. Генія відрізняє від божевільного й таланта гармонія аутентичності і адекватності, яка виводить його за межі свого цеху і своєї епохи, відкриваючи світу та іншим епохам» (Хамітов, 2022: 188–189). Важливо прояснити, звідки виникає така масштабність мислення і творчості генія та чи володіє харизматик такою масштабністю? Можна сказати, що генії переживають свою місію і присвячують їй усе життя. Така самовідданість культивується ними абсолютно природньо, тому у них не виникає потреби жити по-іншому, ніж саме так, як живуть вони. Це життя сповнене колосальної мужності духу, напруги розуму і «граничного вияву творчих сил» (Хамітов, 2022: 189). Геній здатен проявляти найпотужнішу концентрацію у служінні власній місії, свідомо відмовлятися від дрібних радощів життя, обираючи аскетизм і відстороненість, адже ніщо не повинно заважати йому на шляху досягнення задуманого.

Для повного розкриття харизми людині важливо виявити і реалізувати власні талант і здібності, знайти свою «сродну працю» і здійснювати за її допомогою місію свого життя, саме таким чином особистість може найбільш конструктивно взаємодіяти із соціумом. Геніальність не обмежується розкриттям лише таланту, вона потребує надзвичайних об'ємності мислення, багатогранності й глибини розуміння речей і людей, які свідомо проявляються генієм й поглиблюються ним упродовж життя.

Важливо відмітити, що сутність харизми здебільшого розкривається у побудові певної комунікації, взаємодії із Іншими, сутність генія – в оригінальному осягненні істини, що пов'язана із прямою взаємодією з Іншими у меншій мірі. Харизматик не зможе повною мірою розкрити власну харизму, якщо не буде прямо або опосередковано взаємодіяти з колом послідовників, які його визнали. В більшості випадків харизматику потрібен зворотній зв'язок від Інших для повноцінної самореалізації. Харизма реалізується у відносинах з людьми. Геній же здебільшого існує і творить більш автономно, хоча і теж певною мірою потребує визнання своїх відкриттів й наслідування власним ідеям. Як харизма, так і геніальність людини можуть бути монологічними або діалогічними, конструктивними чи деструктивними, проте у вищих проявах вони виражаються у цілісності особистості, що є відкритою до продуктивної особистісної взаємодії з Іншими.

Чи можна сказати, що харизма характеризується екстравертивним мисленням, а геніальність інтровертивним? Для цього звернемося до визначення цих понять автором: «Інтровертна точка зору є та, яка завжди і за всіх обставин прагне поставити его та суб'єктивний психологічний процес над об'єктом або, принаймні, затвердити їх по відношенню до об'єкта. Така установка надає тому цінність суб'єкту більшу, ніж об'єкту», – пише К. Юнг (Jung, 1921). Екстравертне мислення, за переконанням дослідника, навпаки, «ставить суб'єкта у підпорядкування об'єкту, причому об'єкту належить переважна цінність. Суб'єкт завжди має другорядне значення, і суб'єктивний процес іноді навіть заважає або є зайвим додатком до об'єктивних подій» (Jung, 1921).

На перший погляд може здатися, що геніальність потребує регулярного усамітнення, а харизма – контакту зі світом. З іншого боку, харизма реалізується у екстравертивному спілкуванні, проте породжується у інтровертивному усамітненні, адже потребує значної особистісної роботи над собою, що виражається у пізнанні, само-харизмо-пізнанні, подоланні своїх меж, внутрішньому зціленні від травм, прояснення світоглядної чіткості, пошуку та реалізації власної місії і творчості власної долі. Твори геніїв можуть бути екстравертивними, коли автор, по-своєму схоплюючи тенденції свого часу і відштовхуючись від них, розвиває своєрідний діалог з сучасниками, сперечається, висловлює власні побажання через призму свого бачення, сформованого саме під впливом тенденцій цього часу. Тому світ або інший об'єкт набуває цінності в очах генія, і може спонукати його до розвитку і творчості.

Дж. Ландрам наголошує на вольовому аспекті геніальності, як вирішальному її факторі. Автор відзначає, що сутність геніїв полягає зовсім не в їх природній, вродженій інтелектуальній особливості, генетичній обумовленості або соціальному положенні, а в надзвичайних сміливості і наполегливості, з якою вони трудяться у своїй діяльності і перетворюють цей світ революційністю власного мислення і щирістю буття. На думку дослідника, одним із визначальних факторів геніальності є жага до здійснення власних мрій. Тому, за переконанням Дж. Ландрама, генії є виключними мрійниками і фантазерами, що вірять у себе й силою власної працездатності втілюють свої мрії у реальність. «Суперзірки та творчі генії – це люди середніх здібностей з аномальним ентузіазмом. Вони одержимі ідеєю «актуалізації» своїх потаємних мрій і образів себе. Такими не народжуються, такими стають... Великі вчать бути такими» (Landrum, 1996: 71). Дослідник аналізує Альберта Ейнштейна, Френка Ллойда Райта, Говарда Г'юза, Едіт Піаф, Наполеона Бонапарта, Адольфа Гітлера, Пабло Пікассо, Айседори Дункан, Амелії Ергарт та інших великих особистостей, підкреслюючи їх недосконалість й важку долю, проте відзначаючи їх колосальну інтуїтивність, цілеспрямованість, самостійність і силу волі. «Вони були недостатньо освічені, щоб знати межі своїх можливостей і піднялися на вершину світу саме через своє наївне невігластво» (Landrum, 1996: 114).

Варто відзначити, що віра в себе, дійсно, є одним з вирішальних факторів як харизми, так і геніальності. Непохитність цієї віри становить особистісний стрижень великої людини та визначає масштаб її

реалізованості й визнання оточуючими. Віра у себе може проявлятися як прихильність до себе у контексті здійснення життєвого призначення харизматичної або геніальної особистості.

Дж. Ландрам відмічає, що віра у себе розкривається у контексті бачення власного образу, що формується під час фантазування й можливого наслідування відомим позитивним фантастичним і реальним героям. При чому це наслідування, на думку автора, не є копіюванням долі героя, а можливістю пережити натхнення для більш потужного перетворення власного життя. Тому образ героя стає закликком до успіху. «Давньогрецькі боги, «Надлюдина» Ніцше...реальні історичні персонажі, такі, як Богородиця, Марк Твен, Вольтер, Руссо чи Олександр Великий, виховують підсвідому віру у себе, коли навряд чи існують у світі речі неможливі. Оскільки велич цих кумирів пережила їх смерть, то й здатність перевершити їх також має бути більшою, ніж у простого смертного» (Landrum, 1996: 129).

Постає питання чи завжди генії можуть бути прийнятими і схваленими Іншими? Історія показує, що не завжди, і не одразу. Прикладами є Галілео Галілей, Андре-Марі Ампер, Поль Гоген, які не дожили до зворушливої миті світового визнання, перебуваючи у тіні упродовж усього життєвого шляху.

У чому причина того, що часто генії досягають прихильності загалу лише після власної смерті, на відміну від харизматиків, які більшою мірою завойовують визнання оточуючих саме за життя? Варто припустити, що це відбувається через випередження геніями свого часу, знецінення напрацювань своїх попередників деякими з них або надлишкову егоцентричність у взаємодії з Іншими. Харизматики частіш за все націлені на удачу і взаємодію з оточуючими тут і зараз, тому підсвідомо або свідомо прагнуть контакту зі світом людей, активної комунікації з ними й отримання реакції на свою діяльність та персону.

Для поглиблення та більшої деталізації наших міркувань про сутнісні ознаки харизми і геніальності у бутті людини, пропонуємо порівняти характер взаємодії генія та харизматика із самим собою та соціумом з позицій методології метаантропології та метаантропології харизми. У буденному бутті як харизма, так і геніальність людини знаходяться у зародковому стані через некритичність, нетворчість і несамостійність буденного світогляду, властивого цьому рівню буття та ігнорування людиною власної особистості (Хамітов, 2022: 41–42). У граничному бутті, де людина володіє особистісним світоглядом, самостійним, критичним, творчим (Хамітов, 2022: 43–44), геніальність часто супроводжується самотністю, а геній може стати ізгом через егоцентризм і неспроможність конструктивно взаємодіяти із соціумом. «Генії можуть мати дуже небагато друзів через те, що їхній світлий погляд помічає незабаром всі недоліки, через які здоровий глузд завжди знову і знову обурюється величиною і неподобством останніх», – відзначає А. Шопенгауер (Schopenhauer, 1966: 204). Тому загалом геніальність у граничному бутті яскраво виражається саме у результатах творчості або діяльності генія, але не у відносинах із оточуючим світом. Постійну меланхолічність геніїв, сором'язливість, егоїзм, ворожість до оточуючих людей та схильність негативно трактувати їх вчинки Ч. Ломброзо пояснює «сильнішим розвитком розумових сил, завдяки яким обдарована людина більш здатна знаходити істину і в той же час легше вигадує хибні докази на підтвердження ґрунтовності своєї болісної помилки» (Lombroso, 1891).

Чи можна сказати, що гранична геніальність характеризується граничною інтровертністю? Можна припустити, що так, адже світ виступає для генія «лише зовнішнім об'єктивним знаком для суб'єктивного змісту, так би мовити, втіленням ідеї, причому суттєвою завжди залишається сама ідея» (Jung, 1921). Саме через інтровертивність мислення й відкидання граничними геніями цінності відносин та усього, що відволікає від великих здійснень, вони так часто платять за свою геніальність самотністю й трагічним життям.

Екзистенціально-особистісний харизматик може проявляти авторитаризм або вдається до маніпуляцій Іншими, що також призводить його до самотності, явної або прихованої. Такий харизматик також може бути егоцентричним і владним, проте все одно притягувати схожих на себе людей своїм екзистенціальним шармом і маніпулятивною впливовістю. Він може активно прагнути слави і визнання, маніпулюючи свідомістю людей власною харизмою і навіть спонукати їх до деструктивних дій та вчинків. Але такий харизматик завжди залишається самотнім, навіть отримуючи значне визнання. Адже він насправді глибинно закритий від інших, тому спроможний лише на зверхні, формальні стосунки, головною умовою яких є його визнання і поклоніння його особистості. Чутливість та відкритість до ближнього у таких стосунках відсутня. Це можна сміливо назвати самоствердженням за рахунок Інших. Насолода владою і славою у екзистенціально-особистісного харизматика тим чи іншим чином розділяється з Іншими, у той час як генію граничного буття у меншій мірі потрібно розділяти свій успіх із кимось для того, щоб відчутти значимість власних відкриттів і власної особистості. Він може бути налаштованим на владу над свідомістю людей через власні відкриття і завершені проекти.

До речі чи можлива маніпуляція геніальністю? Напевно лише тоді, коли виникає так званий «злий геній», що продукує деструктивні ідеї і поширює їх у соціумі. Відкидаючи потребу зрозуміти глибинні потреби людства, такі генії та харизматики самостверджуються із стану внутрішньої болю й жалю до себе через невіршені проблеми їх особистості та антигуманність мислення, що виникає у результаті цієї невіршеності. Вони реалізують власні танатичні схильності, створюючи зброю масового знищення або просто зброю (Р. Опенгеймер, Е. Теллер, А. Нобель), проводячи жорстокі дослідження над людьми, використовуючи їх як матеріал для «гуманних» цілей (З. Рашер) або легітимізуючи власні злодіяння, зловживаючи владою (Ю. Цезар, А. Гітлер) та ін. Така роздута егоцентричність, що переростає у свавілля, відсутність співпереживання людству та розуміння його повідомляє про редукацію мислення, породжену нецілісністю особистісного світогляду генія та екзистенціально-особистісного харизматика. Причинами цього часто стають

глибинні душевні переживання, що не дають особистості розкритися сповна, впустити любов у своє серце, зрозуміти і відпустити важкий тягар внутрішньої болі, пережитої в житті, яка може стати трампліном для справжнього польоту геніальності і харизматичності у найконструктивніших проявах.

Філософський світогляд, що є самостійним, критичним, творчим і цілісним та породжує екзистенціально-комунікативному харизму, дає людині можливість пережити цінність своєї особистості, а отже і особистості Інших, що робить його взаємодію зі світом гуманістичною та співтворчою. Геній же поєднує у собі здатність до творчості зі здатністю до розуміння Іншого як особистості із потенційною геніальністю й харизматичністю. «Прийняття генієм можливості геніальності в Іншому відкриває його не лише світові та Вічності, а й своєму часу і своїм сучасникам. І відкриває не лише на рівні творів, а й на рівні буття. Це ми можемо почасти побачити в долі Гегеля і дуже яскраво – в долях Шеллінга та Гете», – відзначає Н. Хамітов (Хамітов, 2022: 192). Геніальність доповнюється комунікативною мудрістю, а сам геній виступає, на думку О. Вейнінгера, «великим знавцем людей» (Weininger, 1906), і разом з тим «озирає з першого разу найвіддаленіші схованки душі людини і... нерідко одразу готовий дати повну її характеристику» (Weininger, 1906).

Отже, цілісність генія та харизматика проявляється не лише у розумінні та реалізації себе, свого шляху та призначення, а розумінні Іншого та його шляху та призначення, а також баченні його суті, його особистості. Об'ємне і глибинне бачення і розуміння тенденцій людства на роки вперед виражає проникливість великих людей, які відчайдушно спонукають світ змінитися, вирости, вийти за свої межі, трансформуючись зсереди. Саме через цю проникливість та об'ємність мислення, що поєднується із гуманістичністю, генії можуть ставати пророками, а харизматики готувати свідомість людей до значущих змін у світі. «Чим більше людей вміщує людина у своєму розумінні, тим більше вона геніальна, і слід додати, що тим виразніше, інтенсивніше відображені в ній ці люди», – відзначає О. Вейнінгер (Weininger, 1906). Варто додати, що у метаграницному бутті, геніальність розуміння людей та харизматичність взаємодії із ними, доповнюється значною *актуалізацією* та конструктивним *перетворенням* їх не лише через співпереживання, а й через співтворчість. Геній бере на себе відповідальність вести розвиток людства у тому чи іншому напрямку, і від того, наскільки він проявляє творчу моральність, гуманістичність, цілісність знання, розуміння та співпереживання залежить у якому напрямі він це людство спрямує. «Геній – вища форма буття взагалі, у інтелектуальному, а й у моральному плані. Геній найдосконалішим чином розкриває ідею людини. Він сповіщає на вічні часи, що людина: суб'єкт, об'єктом якого є весь світ», – пише О. Вейнінгер (Weininger, 1906).

Можна сказати, що у метаграницному бутті екстраверсія доповнює інтроверсію у мисленні генія не компенсаторно, вимушено, а за його свідомим вибором. Теж саме можна сказати і про харизматика, екстраверсія якого свідомо поєднується із невимушеною інтроверсією, що поглиблює особистість харизматика і додає його інтроверсії сенсу і натхнення. Таке поєднання створює внутрішню рівновагу людини та її здатність гармонійно вибудовувати своє життя і відносини.

Важливо усвідомити наступне питання, чи завжди геній є харизматиком, а харизматик генієм? Із відзначеного вище, ми бачимо що такий зв'язок не є закономірністю. Більше того, геніальна людина у більшості випадків може бути зовсім нехаризматичною, а харизматична геніальною, проте є генії, які розкрили власну харизму як у творчості, так і у відносинах (Колумб, Макиавеллі, Мікеланджело, Кавур (Lombroso, 1891)). Філософський світогляд відкриває можливість поєднання геніальності й харизматичності, що вирішує проблему трагізму долі генія через вирішення його внутрішніх протиріч. Лише генії метаграницного буття і екзистенціально-комунікативні харизматики можуть бути конструктивними для людства й гідно представляти його глибинні потреби та спричиняти трансформації у світі силою свого розуміння, чуттєвості й мудрості.

Можна зробити висновок, що за умови набуття людиною філософського світогляду й особистісної та комунікативної цілісності як харизма, так і геніальність набувають своїх вищих проявів у її бутті. Більше того, харизма розкривається у геніальності комунікації, а геніальність у харизматичності творчості.

Обговорення

У статті виявлено, що харизма здебільшого розкривається у комунікації з послідовниками, геніальність – у процесі осягнення істини, у меншій мірі залежного від такої комунікації. Сутнісні ознаки, якими характеризуються харизма і геніальність людини опосередковані типом світогляду, яким вона володіє, й змінюють свою специфіку в залежності від виміру буття, у якому вона перебуває. У буденному бутті існує лише екзистенціально-тілесна харизма людини, що виражається не через особистість, а через виражену індивідуальність, як відмінність від Інших. Така харизма поєднує у собі душевність та екстравертивність. Через нехтування людиною особистісним аспектом її внутрішня харизма знаходиться у непробудженому стані. Теж саме стосується геніальності, адже вона напряму залежить від розкриття особистісного потенціалу людини і набуття нею світоглядної цілісності.

З'ясовано, що екзистенціально-особистісна харизма та геніальність людини, які виникають у граничному бутті характеризуються значною волею до самовираження і влади, авторитарністю, монологічністю та інтровертивністю мислення. Переживаючи глибинну самотність, геній і харизматик можуть стати ізгоями через егоцентризм і неспроможність конструктивно взаємодіяти із соціумом. Можливі і прояви деструктивних ознак екзистенціально-особистісної харизми й геніальності, коли існує лише холодне, байдуже до оточуючих, самоствердження людини із стану внутрішньої болі й жалю до себе. Через невіршені проблеми особистості та антигуманність, маніпулятивність мислення і неможливість співпереживання Іншим, такі харизматики й генії зловживають владою, вони силою досягають визнання, залишаючись глибинно самотніми.

Доведено, що екзистенціально-комунікативна харизма людини й геніальність у метаграничному бутті з характерним для нього філософським світоглядом поєднують екстраверсію мислення з інтроверсією не компенсаторно, вимушено, а за свідомим вибором людини. Завдяки такому поєднанню виникає внутрішня рівновага особистості та її здатність гармонійно вибудовувати своє життя й відносини. Особистісна цілісність генія та харизматика, що виникає на основі філософського світогляду, проявляється не лише у розумінні та реалізації себе і своєї життєвої місії, а й розумінні Іншого та його життєвої місії. Тому основними сутнісними ознаками екзистенціально-комунікативної харизми і геніальності у метаграничному бутті стають проникливість, діалогічність та особистісна цілісність. За умови набуття людиною філософського світогляду й особистісної цілісності, харизма розкривається у геніальності комунікації, а геніальність у харизматичності творчості.

Дані висновки актуалізують подальші дослідження специфіки харизми людини та її геніальності у просторі люблячої пари, колективу та інших соціальних груп в контексті відносин із собою (любові до себе), люблячим партнером (любові до Іншого) та партнерами у спільній діяльності.

Висновки. У статті проаналізовані такі сутнісні ознаки харизми і геніальності людини як пробудженість особистості, здатність людини до конструктивної комунікації (монологічність та діалогічність), цілісність світогляду, проникливість до Інших.

З'ясовано, що екзистенціально-тілесна харизма буденного буття і геніальність людини проявляються лише на рівні її індивідуальності як відмінності від Інших через особистісну неспробудженість. Така неспробудженість є характерною для буденного типу світогляду людини, що стримує її особистісний розвиток. Екзистенціально-особистісна харизма і геніальність людини граничного буття, що виникають на основі особистісного світогляду, характеризуються волею до самовираження і влади, егоцентризмом і байдужістю до Іншого, авторитарністю, монологічністю та інтровертивністю мислення. Екзистенціально-комунікативна харизма і геніальність людини метаграничного буття, що постають як результат набуття нею філософського світогляду, виражаються у рівновазі екстраверсії та інтроверсії її свідомості, цілісності світогляду, проникливості не лише до себе а й до людства, гуманістичності та діалогічності мислення, а також творчої діяльності, направленої не вольову маніпуляцію людством, а на його конструктивну актуалізацію.

Список використаних джерел:

1. Jung K. Psychological types. London : 1921. URL: [https://www.cyjack.com/cognition/\(ebook%20pdf\)%20jung,%20carl%20-%20the%20psychological%20types.pdf](https://www.cyjack.com/cognition/(ebook%20pdf)%20jung,%20carl%20-%20the%20psychological%20types.pdf) (дата звернення: 9.11.2023).
2. Крилова (Світла) В. Харизма людини як духовно-душевна та тілесна цілісність: метаантропологічний аналіз. *Культурологічний альманах*. 2022. Вип. 3. С. 131-136. DOI <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.3.18>.
3. Landrum G. N. Profiles of Power and Success: Fourteen Geniuses Who Broke the Rules. Amherst, New York : Prometheus. 1996. 412 p.
4. Lombroso C. The man of Genius. London : 1891. URL: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/50539/pg50539-images.html> (дата звернення: 2.11.2023).
5. Хамітов Н. В., Крилова С. А. Людина і культура. Словник. Філософська антропологія. Філософія культури. *Культурологія*. Київ : КНТ. 2022. 295 с.
6. Хамітов Н. В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. 4-е видання, виправлене і доповнене. Київ : КНТ. 2022. 405 с.
7. Schopenhauer A. World As Will And Idea (Vol. 1). Mineola, New York : Dover Publications. 1966. 694 p.
8. Weber M. Economy and Society: A New Translation. London: Harvard University Press. 2009. 520 p.
9. Weininger O. Sex and character. London : G. P. PUTNAM'S SONS. 1906. URL: <https://www.gutenberg.org/files/61729/61729-h/61729-h.htm> (дата звернення: 7.11.2023).

References:

1. Jung K. (1921). Psychological types. (H. Godwyn Baynes, Trans.). Retrieved from: [https://www.cyjack.com/cognition/\(ebook%20pdf\)%20jung,%20carl%20-%20the%20psychological%20types.pdf](https://www.cyjack.com/cognition/(ebook%20pdf)%20jung,%20carl%20-%20the%20psychological%20types.pdf) [in English].
2. Krylova (Svitla) V. (2022). Kharyzma liudyny yak dukhovno-dushevna ta tilesna tsilisnist: metaantropolohichnyi analiz [Human charisma as spiritual, soulful and bodily integrity: metaanthropological analysis]. Kyiv : Kulturolohichnyi almanakh. Vyp. 3. s. 131-136. DOI <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.3.18>. [in Ukrainian].
3. Landrum G. N. Profiles of Power and Success: Fourteen Geniuses Who Broke the Rules. Amherst, New York : Prometheus. 1996. 412 p. [in English].
4. Lombroso C. 1891. The man of Genius. (I. W. Howerth, Trans.). Retrieved from: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/50539/pg50539-images.html> (дата звернення: 2.11.2023). [in English].
5. Khamitov N. V., Krylova S. A. (2022). Liudyna i kultura. Slovnyk. Filsofska antropolohiia. Filosofiia kultury. Kulturolohiiia [Man and culture. Dictionary. Philosophical anthropology. Philosophy of culture. Culturology]. Kyiv : KNT. 295 s. [in Ukrainian].
6. Khamitov. N. V. (2022). Filsofska antropolohiia: aktualni problemy. Vid teoretychnoho do praktychnoho povorotu. 4-e vydannia, vypravlene i dopovnene [Philosophical anthropology: actual problems. From theoretical to practical turn. 4th edition, corrected and supplemented]. Kyiv: KNT. 405 p. [in Ukrainian].
7. Schopenhauer A. World As Will And Idea (Vol. 1). (E. F. J. Payne Trans.). New York : Dover Publications. 1966. 694 p. [in English].
8. Weber M. Economy and Society: A New Translation. (K. Tribe.). London: Harvard University Press. 2009. 520 p. [in English].
9. Weininger O. 1906. Sex and character. (Authorised Translation from the Sixth German Edition). London : G. P. PUTNAM'S SONS. Retrieved from: <https://www.gutenberg.org/files/61729/61729-h/61729-h.htm> [in English].